

Carmen-Silvia PARASCHIV

Artin SARCHIZIAN

Neurodrept

Fundamente, aplicații și perspective

Hamangiu

CUPRINS

PARTEA I. CONCEPTE, EVOLUȚIA ȘI METODOLOGIA NEURODREPTULUI	1
Introducere în neurodrept	4
§1. Contextul apariției neurodreptului	6
§2. Definiția și obiectul neurodreptului	8
§3. Neurodreptul – domeniu interdisciplinar	11
§4. Relevanța neurodreptului pentru sistemul juridic contemporan	13
§5. Perspective și limite	16
§6. Sinteză	19
Capitolul 1. Conceptul de neurodrept	23
§1. Definiție, concept și obiect de studiu	23
1.1. Definirea neurodreptului	23
1.2. Conceptul de interacțiune creier-normă juridică	25
1.3. Obiectul de studiu al neurodreptului	27
§2. Necesitatea apariției neurodreptului în societatea contemporană	29
2.1. Progresul neuroștiințelor și impactul social	29
2.2. Limitele dreptului clasic în explicarea comportamentului	31
2.3. Justificarea științifică și juridică a noului domeniu	33
§3. Interdisciplinaritatea: drept, psihologie, neuroștiințe	35
3.1. Contribuția neuroștiințelor	35
3.2. Rolul psihologiei în analiza comportamentului	37
3.3. Integrarea juridică a cunoștințelor interdisciplinare	39
§4. Sinteză	41
Capitolul 2. Evoluția istorică a neurodreptului	44
§1. Primele preocupări privind creierul și comportamentul uman	44
1.1. Perspective filosofice și medicale timpurii	44
1.2. Teorii deterministe și responsabilitatea umană	46

§2. Impactul descoperirilor neuroștiințifice asupra dreptului	47
2.1. Dezvoltarea neuroimagisticii	47
2.2. Reevaluarea conceptelor juridice tradiționale	49
§3. Tendințe și direcții actuale în dezvoltarea neurodreptului	52
3.1. Consolidarea domeniului la nivel internațional	53
3.2. Critici și limite actuale	54
§4. Sinteză	55
Capitolul 3. Metodologia cercetării în neurodrept	59
§1. Metode neuroștiințifice relevante pentru domeniul juridic	59
1.1. Neuroimagistica funcțională	59
1.2. Testele neuropsihologice	61
§2. Transferul cunoștințelor neuro în argumentația juridică	62
2.1. Adaptarea limbajului științific	62
2.2. Utilizarea probelor neuro în raționamentul juridic	63
§3. Limite epistemologice și riscuri de interpretare	65
3.1. Corelație <i>versus</i> cauzalitate	66
3.2. Riscul neurodeterminismului	67
§4. Sinteză	68
PARTEA A II-A. FUNDAMENTELE NEUROȘTIINȚELOR PENTRU JURIȘTI	71
Capitolul 4. Creierul și sistemul nervos – noțiuni esențiale	74
§1. Structura creierului și funcțiile sale principale	74
1.1. Sistemul nervos central și sistemul nervos periferic	74
1.2. Lobii cerebrali și funcțiile asociate	75
§2. Zone cerebrale implicate în decizie, emoție și autocontrol	76
2.1. Cortexul prefrontal	77
2.2. Sistemul limbic	78
§3. Neuroplasticitatea și dezvoltarea creierului uman	79
3.1. Dezvoltarea creierului în copilărie și în adolescență	80
3.2. Adaptarea creierului la experiență	81
§4. Sinteză	82

Capitolul 5. Procese cognitive relevante pentru drept	85
§1. Percepția și atenția	85
1.1. Mecanisme perceptive	86
1.2. Erori de atenție cu relevanță juridică	87
§2. Memoria: mecanisme, erori și distorsiuni	88
2.1. Tipuri de memorie	88
2.2. Falsa amintire și sugestibilitatea	89
§3. Luarea deciziilor și raționamentul moral	90
3.1. Decizia rațională <i>versus</i> decizia emoțională	91
3.2. Judecata morală și responsabilitatea	92
§4. Sinteză	94
Capitolul 6. Emoții, personalitate și comportament	96
§1. Rolul emoțiilor în comportamentul social și antisocial	96
1.1. Emoții primare și emoții complexe	97
1.2. Impactul emoțiilor asupra conduitei	97
§2. Personalitatea și tulburările de personalitate	99
2.1. Modele de personalitate	99
2.2. Tulburări relevante juridic	100
§3. Impulsivitatea, agresivitatea și autocontrolul	101
3.1. Baze neurobiologice	102
3.2. Consecințe juridice	103
§4. Sinteză	104
PARTEA A III-A. NEURODREPTUL PENAL	109
Capitolul 7. Răspunderea penală din perspectiva neuroștiințelor	113
§1. Discernământul și capacitatea de înțelegere a faptei	113
1.1. Discernământul din perspectivă neurocognitivă	113
1.2. Evaluarea discernământului	114
§2. Autodeterminarea și controlul conduitei	116
2.1. Controlul inhibitor	116
2.2. Libertatea de voință și limitele sale	117
§3. Vinovăția, culpabilitatea și determinismul neurobiologic	118
3.1. Modele deterministe	119

3.2. Compatibilitatea cu dreptul penal _____	120
§4. Sinteză _____	121
Capitolul 8. Expertiza medico-legală și neuropsihiatrică _____	124
§1. Rolul expertului în cauzele penale _____	124
1.1. Statutul expertului medico-legal _____	124
1.2. Relația dintre expert și instanță _____	125
§2. Evaluarea neuropsihologică și psihiatrică _____	126
2.1. Instrumente de evaluare neuropsihologică _____	127
2.2. Diagnosticul psihiatric cu relevanță penală _____	128
§3. Limite și riscuri ale concluziilor de expertiză _____	129
3.1. Subiectivitatea interpretării _____	130
3.2. Riscul absolutizării concluziilor științifice _____	131
§4. Sinteză _____	132
Capitolul 9. Probele neuroștiințifice în procesul penal _____	134
§1. Tipuri de investigații neuroimagistice – explicații pentru juriști _____	134
1.1. RMN, fMRI, EEG – noțiuni de bază _____	134
1.2. Ce pot și ce nu pot demonstra aceste probe _____	135
§2. Admisibilitatea probelor neuro în instanță _____	136
2.1. Criterii juridice de admisibilitate _____	137
2.2. Standarde probatorii și jurisprudență _____	138
§3. Forța probantă și riscul de supraevaluare a dovezilor neuro _____	139
3.1. Efectul de „aură științifică” _____	140
3.2. Necesitatea unei evaluări critice _____	140
§4. Sinteză _____	141
Capitolul 10. Neuroștiințe și politici penale _____	144
§1. Individualizarea pedepsei și profilul neurocognitiv _____	144
1.1. Pedepse adaptate particularităților individuale _____	145
1.2. Limitele personalizării excesive _____	145
§2. Reabilitarea, prevenția recidivei și intervențiile cognitive _____	147
2.1. Programe de reabilitare neurocognitivă _____	147
2.2. Eficiența intervențiilor bazate pe neuroștiințe _____	148

§3. Măsurile de siguranță medicală (tratamentul și internarea obligatorii) _____	149
3.1. Fundamentarea medicală și juridică _____	150
3.2. Drepturile persoanei vizate _____	151
§4. Sinteză _____	152

PARTEA A IV-A. NEURODREPTUL CIVIL ȘI NEURODREPTUL

CONSTITUȚIONAL _____	155
-----------------------------	------------

Capitolul 11. Capacitatea juridică și capacitatea de exercițiu ____ 158

§1. Dezvoltarea neurocognitivă a minorilor _____	158
1.1. Etape de dezvoltare cerebrală _____	158
1.2. Implicații asupra capacității juridice _____	159
§2. Tulburările cognitive la adulți _____	160
2.1. Demențe și afectarea capacității _____	161
2.2. Evaluarea capacității de exercițiu _____	161
§3. Tutela, curatela și protecția persoanelor vulnerabile ____	163
3.1. Mecanisme juridice de protecție _____	163
3.2. Respectarea autonomiei persoanei _____	164
§4. Sinteză _____	165

Capitolul 12. Consimțământul informat și autonomia

decizională _____ 168

§1. Condițiile consimțământului valabil _____	168
1.1. Consimțământul liber și neviciat _____	168
1.2. Capacitatea de înțelegere și evaluare _____	170
§2. Factori neuropsihologici care afectează voința _____	171
2.1. Stresul, frica și presiunea emoțională _____	172
2.2. Afecțiuni cognitive și decizia _____	173
§3. Influență, manipulare și vulnerabilități cognitive _____	174
3.1. Manipularea decizională _____	174
3.2. Protecția juridică împotriva exploatării _____	175
§4. Sinteză _____	176

Capitolul 13. Drepturile fundamentale și libertatea mentală ____ 178

§1. Dreptul la integritate fizică și psihică _____	178
1.1. Protecția constituțională _____	178

1.2. Limite ale intervențiilor neuro	179
§2. Viața privată și protecția datelor neuronale	180
2.1. Datele neuro ca date sensibile	181
2.2. Confidențialitate și securitate	181
§3. Libertatea cognitivă și protecția gândurilor	183
3.1. Conceptul de libertate cognitivă	183
3.2. Provocări juridice viitoare	184
§4. Sinteză	186

PARTEA A V-A. ETICĂ, TEHNOLOGIE ȘI NEURODREPT _____ **189**

Capitolul 14. Etica utilizării neurotehnologiilor în justiție _____ **192**

§1. Dileme etice privind evaluarea și modificarea comportamentului	192
1.1. Intervenție <i>versus</i> autonomie	192
1.2. Legitimitatea modificării comportamentale	193
§2. Riscul de stigmatizare și discriminare neurobiologică	194
2.1. Etichetarea indivizilor	195
2.2. Consecințe sociale și juridice	196
§3. Consimțământul la evaluări și intervenții neuro	197
3.1. Condiții etice ale consimțământului	197
3.2. Situații de consimțământ substituit	198
§4. Sinteză	199

Capitolul 15. Inteligența artificială și neurotehnologiile _____ **201**

§1. Sisteme predictive și utilizarea datelor neuro	201
1.1. Algoritmi predictivi în justiție	201
1.2. Riscuri de eroare și bias	202
§2. Interfețe creier-calculator și responsabilitatea juridică	203
2.1. Controlul acțiunii și imputabilitatea	204
2.2. Probleme de răspundere juridică	204
§3. Reglementarea tehnologică și governanța etică	206
3.1. Nevoia de reglementare	206
3.2. Modele normative emergente	207
§4. Sinteză	208

Capitolul 16. Neurodreptul și politicile publice	210
§1. Prevenția și sănătatea mintală	210
1.1. Politici publice preventive	210
1.2. Rolul educației neurocognitive	211
§2. Politici penale bazate pe date științifice	212
2.1. <i>Evidence-based policy</i>	213
2.2. Limite ale transpunerii științei în politici	214
§3. Cooperarea interdisciplinară în elaborarea politicilor publice	215
3.1. Dialogul dintre juriști și oameni de știință	215
3.2. Instituții și mecanisme de cooperare	216
§4. Sinteză	217
PARTEA A VI-A. STUDII DE CAZ ȘI PERSPECTIVE	219
Capitolul 17. Studii de caz	222
§1. Utilizarea argumentelor neuroștiințifice în practică	222
1.1. Cazuri penale relevante	222
1.2. Cazuri civile și cazuri constituționale	224
§2. Analiza critică a soluțiilor juridice	224
2.1. Coerența raționamentului juridic	225
2.2. Impactul probelor neuro	226
§3. Implicații pentru practicieni	228
3.1. Judecători și procurori	228
3.2. Avocați și experți	229
§4. Sinteză	230
Capitolul 18. Scenarii ipotetice și aplicații practice	232
§1. Exerciții practice	232
1.1. Studii de caz simulate	232
1.2. Dezbateri interdisciplinare	233
§2. Probleme de reflecție etică și juridică	234
2.1. Conflicte de valori	234
2.2. Soluții argumentate	235
§3. Modele de argumentare juridică	236
3.1. Structuri argumentative	237
3.2. Integrarea dovezilor neuro	237

§4. Sinteză _____	239
Capitolul 19. Neurodecizia în drept _____	240
§1. Considerații introductive privind neurodecizia _____	240
1.1. Conceptul de decizie din perspectivă juridică _____	240
1.2. Aportul neuroștiințelor în studiul procesului decizional _____	241
1.3. Justificarea analizei neurodeciziei în drept _____	242
§2. Fundamentele neuroștiințifice ale procesului decizional _____	242
2.1. Mecanisme neuronale ale deciziei _____	243
2.2. Rolul emoțiilor și al cogniției în luarea deciziilor _____	243
2.3. Decizia conștientă <i>versus</i> procesele decizionale inconștiente _____	244
§3. Neurodecizia și liberul-arbitru _____	245
3.1. Abordări filosofice și juridice ale liberului-arbitru _____	245
3.2. Determinismul neuronal și implicațiile sale juridice _____	246
3.3. Compatibilitatea dintre liberul-arbitru și explicațiile neuroștiințifice _____	247
§4. Neurodecizia și responsabilitatea juridică _____	248
4.1. Responsabilitatea penală și procesul decizional _____	248
4.2. Capacitatea de discernământ și imputabilitatea _____	249
4.3. Neurodecizia în evaluarea vinovăției _____	249
§5. Neurodecizia în procesul judiciar _____	251
5.1. Influența factorilor cognitivi asupra deciziei judecătorului _____	252
5.2. Biasuri cognitive și erori de judecată _____	252
5.3. Rolul neuroștiințelor în îmbunătățirea actului de justiție _____	253
§6. Neurodecizia și consimțământul juridic _____	254
6.1. Consimțământul informat din perspectivă neurocognitivă _____	254
6.2. Vulnerabilități decizionale și protecția juridică a persoanei _____	255
6.3. Neurodecizia în contracte și în actele juridice civile _____	256
§7. Implicații etice și juridice ale utilizării neurodeciziei _____	256
7.1. Limitele utilizării datelor neuroștiințifice în drept _____	257

7.2. Riscuri privind autonomia și demnitatea umană _____	257
7.3. Necesitatea unui cadru normativ adecvat _____	258
§8. Perspectivele neurodeciziei în drept _____	259
8.1. Tendințe actuale în neurodrept _____	259
8.2. Posibile direcții de reglementare _____	260
8.3. Impactul neurotehnologiilor asupra procesului decizional juridic _____	261
§9. Concluzii _____	261
§10. Sinteză _____	263
Capitolul 20. Viitorul neurodreptului _____	265
§1. Noi tehnologii și provocări juridice _____	265
1.1. Neurotehnologii emergente _____	265
1.2. Riscuri și oportunități _____	266
§2. Direcții de cercetare interdisciplinară _____	268
2.1. Arii prioritare de cercetare _____	269
2.2. Colaborări internaționale _____	270
§3. Perspective legislative și jurisprudențiale _____	271
3.1. Evoluții normative posibile _____	272
3.2. Rolul jurisprudenței în consolidarea domeniului _____	273
§4. Sinteză _____	274
EPILOG _____	277
BIBLIOGRAFIE _____	281